

KÖROĞLU VE KAÇAK NEBİ DESTANLARININ BENZER TARAFLARI*

Mustafa Özgül
m.ozgulbilsen@hotmail.com

Alâeddin Mehmedoğlu
alaeddin@sakarya.edu.tr

ÖZET

Milletlerin ilk edebî mahsulleri destanlardır. Destanlarda tamamen ferdiyet yoktur. Orada kahraman ile birlikte bir milletin macerası saklıdır. Destanlarda mücadele ve olaylar başlangıçta ferdi maksatlarla başlıyor olsa da, daha sonra bu kahramanlık serüvenlerinin tamamen toplumu alâkadar ettiğini görürüz. Öyle olunca da destanda fert unutulur, artık bütünüyle topluma ait bir kahramanlık tablosunu görürüz.

Halk Edebiyatımızın en eski mahsullerinden olan destanların zamanla değişime uğraması, anlatıldığı her coğrafyadan, her toplumdaki bir takım izler taşımasının sebebi, destanların umumun malı olması, maşerileşmesidir. Toplum ona ilaveler yapar, üzerinde oynar. Destanların oluşması bu şekilde olur.

Türk Dünyası'nın en önemli ve en eski destanlarından "Koroğlu" ile yine onun kadar kahramanlık ve özgürlük sembolü sayılabilecek "Kaçak Nebi" destanları da geniş bir toplum kesimine mal olmuştur.

Bu çalışmamızdaki amacımız, kökeni XVI. yy.ın da gerisinde olan Koroğlu Destanı ile XIX. yy. gibi yakın bir tarihte yaşanmış olan Kaçak Nebi gibi iki ayrı Türk destanımızın vasıtasıyla Türk kültür birliğini ortaya koymak olmuştur.

* Bu çalışma, Prof. Dr. Alaeddin Mehmedoğlu'nun danışmanlığını üstlendiği, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü öğrencisi Mustafa Özgül'ün, 2004 yılında tamamlamış olduğu "Koroğlu Ve Kaçak Nebi Destanları'nın Benzer Tarafları" başlıklı Yüksek Lisans Tezinden uyarlanarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kahramanlık, Ortak Kültür, Benzerlik, Millet

SUMMARY

The Review Of The Common Aspects Of The Epic Stories Of Köroğlu and Kaçak Nebi

In this study, common aspects of two epic stories, i.e., "Köroğlu" of 16th century and "Kaçak Nebi" of 19th century, have been reviewed. The title of this thesis is "The Review of the Common Aspects of the Epic Stories of KÖROĞLU and KAÇAK NEBI". Even though these two epic stories took place at different centuries in different geographical places of currently two different countries, the emphasized theme is basically very similar.

Koroglu initiates a struggle against a cruel person of power who blinded his father and spread the fight also to the other oppressors of his time who have been torturing the people everywhere. One of the things the hero(s) of this epic story does is that they take the excessive wealth from wealthy and distribute it to the needy. This epic story is very famous in Turkey.

Kacak Nebi is another epic story that took place 3 centuries later in Azerbaijan. There are two important figures in this epic story; Kacak Nebi and his wife Hacer. Very similar to Koroglu, Kacak Nebi also fights against the mean wealthy in the side of the poor. At his time the wealthy people who hold the power used to tax people very heavily. Kacak Nebi and his wife Hacer start a struggle against the oppressive authority representing the Russian government.

The following aspects are considered in this analysis for the similarities between the two epic stories: the language, style, and the characteristics of the figures of the stories; the time and the places they took place in with the characteristic conditions. The ways and means that were used in gathering these epic stories are also studied.

One of the major conclusions in this work is that there are very strong commonalities between the cultures of people with Turkish origin inhabiting in various geographical regions. The strong links between their cultures in this respect is another way of verification of being the parts of a greater nation in a historical sense. The attempt of this study was to establish the similar aspects of the common culture between the two people of the different countries in our age by focusing the similarities of the two examples mentioned above.

Keywords: Similar, Oppressive, Epic, Review, Following

GİRİŞ

Pertev Naili Boratav, destanların tanımı ve genel özellikleri ile ilgili olarak, destanların oluşması için toplumla ferdin kaynaşması, fertle toplum arasındaki tezatların konu oluşturacak kadar kuvvetlenmemesi gerekmektedir. Destan, bu özellikleri taşıyan dönemlerde toplumun arzularını sembolleştirerek etkili unsur haline gelen kahramanın, ait olduğu toplumun dışındaki kuvvetlerle, meselâ ilâhlarla, tabiatla, afetlerle veya başka milletlerin kahramanlarıyla mücadelesinin romanıdır, diyor (Boratav,1982).

Destanlar direkt olarak tarihi belge olmamakla beraber, tarih ilminin yararlanabileceği yanları vardır. Destanlarda kahramanlık unsuru öne çıkar ve bir şahsın etrafında toplanır. Bu kahraman olağanüstü meziyetlere sahiptir. Destanlar millidir ve genellikle manzum ağırlıklı bir anlatımı vardır. Destanlarda toplumun yaşadığı coğrafyayı, gelenekleri, inançları ve diğer folklor unsurlarını çok canlı bir şekilde görebiliriz.

Türk kültürünü bütün yönleriyle tetkik edebileceğimiz destanlar, üzerinde çok ciddi ve hassas çalışma gerektirmektedir. Dr. Öcal Oğuz'un "Türk Dünyası Halkbiliminde Yöntem Sorunları" kitabında dediği gibi, Türk halkbilimcisi "başlangıçtaki ortak hayat" tan günümüze kadar geçen zamanda coğrafi, siyasi, dini, ekonomik ve benzeri sebeplerle kültürde meydana gelen çeşitlenmeyi gözden uzak tutarak, Türklerin her mânâda "homojen" bir topluluk olduğu hayaline kapılmamalıdır (Oğuz,2000).

Türk Destanlarıyla ilgili yapılan gruplandırmaları dikkate aldığımızda, XIX. Yüzyılın son çeyreğinde Azerbaycan bölgesinde meydana gelen ve halkın muhayyilesinde işlene işlene destanlaşan "Kaçak Nebi" destanını da kahramanlık destanlarına ekleyebiliriz. Destanda Köroğlu ve diğer Türk Destanlarının etkileri görülmektedir. Köroğlu Destanı'nın Azerbaycan bölgesinde geçmiş olma ihtimalinin de kuvvetli olduğu düşünülürse, Kaçak Nebi Destanı'nda etkilerinin olmaması düşünülemez. İki destanın da ana teması, halkı haksız yere ezen bey ve paşalara karşı savaş açan kahramanın mücadelesidir.

1. KÖROĞLU KİMDİR?

Köroğlu, Türk dehasının yarattığı bir halk kahramanıdır. Derebeylik zamanlarında ezilen, hakkı elinden alınan, horlanan, köle yerine tutulan, karın tokluğuna ömür boyu uşak edilen Türk halkının bir kesiminin düşüncesinde büyümüştür Köroğlu (Makal, 1987:11).

O yüzyılda ortaya çıkan derebeyleri, toprak ağaları, halkın elindeki toprakları ellerinden alıyordu. Toprağı elinden alınan fakir halk boğaz tokluğuna uşak durumunda çalıştırılıyordu. Haksız yere açlığa ve başka sıkıntılara mahkûm bırakılan halkın öfkesi her geçen gün büyüyordu. Yaşadıkları toprakların yaşanmaz bir hal aldığına gören halkın, devlet yönetimine pek de güveni kalmamıştı.

Köroğlu, böylesi derebeylere, böylesi gaddar, kan içici, dehşet saçıcı kişilere karşı halkın düşüncesinde besleyip geliştirdiği kahramandır. Köroğlu'nun babasına yapılan işkenceye benzer işkence görmüştür çok zaman halk. Derisi yüzülmüştür, elindeki alınmıştır, kendisi gurbete salınmıştır. Gözüne mil çekilmiş, kulağı sağır edilmiş, ağzından dili sökülüp alınmıştır. Yahut buna yakın acı seviyede hakarete, can sıkıntısına uğratılmıştır Türk halkı. Ve bütün bunlara halk, Köroğlu'nun diliyle ve zalimlere karşı tutumunun menkıbesi ile cevap vermiştir. Köroğlu hikâyesi, halk ozanları ve halk arasındaki bilge kişiler tarafından ağa konaklarında, bey çadırlarında, küçük ve büyük topluluklarda anlatılmıştır. Ağaya, beye, paşaya, mazlumların kanını içen zalimlere; "bir gün olur sizin karşınıza da bir Köroğlu dikilir" denilmiştir. Ve Köroğlu'nun ağzından şöyle denilmiştir:

"Dinleyin ağalar, dinleyin beyler
Sorarım bunları bir gün olur ki..." (Makal, 1998:11-12)

2. KAÇAK NEBİ KİMDİR?

Kaçak Nebi, XIX. yüzyılda Rus çarizminin zulümlerinin arşa dayandığı bir zamanda, zalim bey ve paşalara karşı savaşarak kendi öz halkını müdafaaya kalkmış korkusuz bir Türk kahramanıdır. Kaçak Nebi'de diğer Türk destan kahramanlarının karakteristik özelliklerini görebiliriz. Kaçak Nebi'nin şahsında Köroğlu'nun, Salur Kazan'ın, Battal Gazi'nin izlerini çok açık bir şekilde bulabiliriz.

Kaçak Nebi, eşi Hacer ile birlikte, Kafkaslarda Türk köylüsünün başına ateş yağmurları yağdıran zalim bey ve paşalara, o mazlum insanların yalnız olmadığını göstermiş; aynı zamanda halk ile birleştiği takdirde, hiçbir gücün dayanamayacağını ortaya koymuştur. Kaçak Nebi, halka güçlü ve kuvvetli olduğunu, zalim beylere karşı koyabileceğini öğretmiştir.

Azerbaycan'da hürriyet mücahidine kaçak denilmektedir. Vatanları için acının bin bir çeşidini tadan Kaçak Nebi ve Kaçak Hacer ile diğer kaçaklar, yaptıkları bu kahramanlıkları neticesinde, halkın gönlünde ve dilinde birer

destan kahramanı olarak kalmışlardır. Bütün Türk Dünyasında dilden dile, gönülden gönüle dolaşmaya devam edecektir.

Küçük yaştan itibaren annesinden Köroğlu'nun yiğitliklerini dinleyerek büyüyen Nebi, XIX. yüzyılda Kafkasların Köroğlu'su olmuştur. Çarlık Rusyasının baskıları altında ezilen Türk halkı, Kaçak Nebi'nin kahramanlıklarını, toplumsal hafızasında yaşayan Köroğlu ile aynı potada eriterek destanlaştırmıştır.

3. KÖROĞLU VE KAÇAK NEBİ DESTANLARI' NDAKİ BENZER SOSYAL MOTİFLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bütün halk hikâyelerinde ve destanlarında olduğu gibi, Köroğlu ve Kaçak Nebi Destanlarının da bir takım motiflerle süslendiğini görüyoruz. Destanlarda yer alan bazı motiflerin üzerinde fazlaca durularak işlendiğini, bazılarının ise daha yüzeysel geçildiğini görürüz.

Destanlarda satır aralarına saklanmış olan birçok ilginç olayları, İnsanda hayret uyandıracak vasıflara sahip varlıklar ve o döneme ait gelenekleri buluruz. Destanlar bize geçmişte atalarımızın nasıl ve hangi şartlarda yaşadığını görmemizi sağlar. Bu şekilde geçmişi duymamıza, bugünü geçmişle kıyas etmemize yardımcı olur.

Günümüz insanının ilk soylarının, uçsuz bucaksız bir ortamda duydukları korkuları, yalnızlıkları ve onlarla ilgili daha başka birçok gerçekleri, destanlar ortaya koymaktadır. Yaşamakta olduğumuz günlerde de hızla gelişen ve gelişme hızı baş döndüren elektronik teknolojisi bir efsane havası yaratmakta, adeta bir destan meydana getirecek özellikler içermektedir. Bu görüşe misal olarak bir kalp nakli, uzaya ilk insan gönderilmesi, ayın üzerinde ilk kez yürünmesi, internet ve görüntülü cep telefonları günümüzün destanî olayları değil midir? Yüzyıllar sonra hayal gücü bu gelişmeleri kendi anlayışı ile nasıl yorumlayacak, ya da bu "garip" gelişmeleri, nasıl bir edebiyat eseri olarak ortaya koyacaktır kim bilir?

3.1. Köroğlu ve Kaçak Nebi Destanlarının Meydana Çıkma (oluşum) Benzerliği

Köroğlu Destanı, Türk Dünyasının, Alp-Ertunga, Oğuz Kağan ve Dede Korkud Oğuznâmeleri gibi en eski kahramanlık destanlarımızdan birisidir. Bütün Türk dünyasında asırlardan beri dinamizmini ve heyecanını hiç yitirmeden bugünlere gelmiş destanımızdır.

Babasının gözlerini haksız yere oydurarak âmâ eden Bolu Beyi'nden intikam almak için çeşitli mücadelelere girişen Köroğlu, halkı ezerek haksız kazanç sağlayan, fakir halkın sırtından geçinmeye çalışan Beylere ve Paşalara karşı da amansız savaşlar vermiştir. Köroğlu Destanı bu anlamda haksızlıklara karşı açılmış olan bir isyan bayrağıdır.

Köroğlu Destanı'nun ortaya çıktığı döneme baktığımızda, yaşanan sosyo-ekonomik şartların ne kadar zor olduğunu görüyoruz. Böylesi bir zeminde halkın Köroğlu gibi en azından zalim Bey ve Paşalarla mücadele eden bir "iyi kalpli" eşkiyayı umut görmesi çok tabiidir.

Osmanlı ülkesinde kurulan düzen, sınırların büyümeye başlaması, denetimin güçleşmesiyle birlikte bozulmaya yüz tuttu. Osmanlılar başka toprakları ele geçirdiklerinde onlara da kendi devlet anlayışlarını yerleştirmek, halkı kölelikten kurtarmak çabası göstermişler, İslam'ın genel ilkelerini çiğnememişlerdi. Birçok durumda fethettikleri ülkelere yardım etmek zorunda kaldılar. Dünyanın dört bir yanındaki zenginlikleri kendi memleketlerine taşıyan Avrupalıların sömürgecilik anlayışı, ulusçuluk anlayışı, Osmanlılar'da yoktu. Onun için de yayılma, büyüme, Osmanlı Devleti'nin zenginleşmesine değil, yoksullaşmasına neden oldu.

İyice yayılmış olan İmparatorluk sınırları, bir türlü önlenemeyen iç huzursuzluklar, arkası kesilmeyen savaşlar, en önemlisi de durmadan bozulan ekonomik durum, Osmanlı toplum yapısında büyük bir kargaşaya yol açtı.

XVI. yy'da Anadolu'da yaşanan bu kargaşa ortamında ne can güvenliği kalmıştı ne de mal güvenliği. Her yerde devletin memurları köylüleri ezmekte, onların sırtından haksız kazanç sağlamaktaydılar.

İşte Köroğlu XVI. yüzyılın ikinci yarısında, soygunculuk etmek ile halkı korumanın böylesine birbirine karıştığı bir ortamda, zalim Bolu Beyine başkaldırıp dağlara çıktı, saz çalıp türkü söyledi (Fuat,2001:31). Memet Fuat'ın "Köroğlu" isimli kitabında yer alan, İlhan Başgöz'ün "halkın kurtarıcı bir eşkiya yaratma özlemi" hakkındaki şu sözleri çok dikkat çekicidir:

"Nerede ortaya çıkarsa çıksın, bu eşkiyaların zamanını bir yeryüzü cenneti olarak görüyoruz.

Köylüden ve fukaradan yana işleyen bir toplum düzeni anlatılıyor onların hikâyelerinde. (...) (Fuat,2001:34-35).

Aynen Köroğlu destanında olduğu gibi, Kaçak Nebi Destanı'nda da zalim beylere ve Paşalara açılan isyan bayrağını görüyoruz. Köroğlu Destanı'nda geçen halktan haksız yere vergiler alarak halkı ezen eşkiyaların ve devlet görevlilerinin benzeri, Kaçak Nebi destanında da Kafkasların fakir Türk köylüsünü ezen Çarlık Rusyası'nın zalim beyleri ve onların Türk köylerindeki işbirlikçi adamları olarak karşımıza çıkıyor.

XVI. asırda Anadolu'daki fakir köy halkını, yönetimin boşluğundan yararlanarak kanunsuz bir şekilde sömüren eşkiyalar ve beyler halkı yaşamlarından bezdirmekteydi. Halk, bu zalim bey ve paşalarla mücadele ederek onlara hadlerini bildirecek bir "kahramana" özlem duyuyordu. XVI. yy'da Anadolu'da duyulan bu özlem, XIX. yy'da da Çarlık rejiminin yaptığı zulümlerle, acı feryatlarının göklere yükseldiği Kafkasların Türk köylüsü tarafından da duyulmaktaydı. Bu bakımdan Kaçak Nebi ile Köroğlu destanlarının ortaya çıkma sebepleri arasında paralellik olduğunu görmekteyiz.

Çarlık rejiminin Türk köylerindeki baskı ve zulümlerinin, halka hayatı çekilmez bir hale getirdiği ortamda, küçüklüğünden itibaren annesinin ağzından Koçyiğit Köroğlu'nun hikâyelerini dinleyen ve hep ileride Köroğlu gibi olmak isteyen Kaçak Nebi ortaya çıkar.

"Kaçak Nebi Destanı" Azerbaycanlı Kaçak Nebi ile hayat arkadaşı Hacer'in kahramanlık ve aşklarını anlatmaktadır. XIX. asırda Çarlık rejiminin fakir Türk köylüsüne çektiği zulümlere isyan bayrağını çeken kahraman Nebi'nin hikâyesidir. Destanda o dönemde Kafkaslarda Rus zulmü altında yaşamış olan Türk köylüsünün çektiği sıkıntıların acı tablolarını görüyoruz.

3.2. Köroğlu'ndaki Deliler ve Kaçak Nebi'deki Kaçaklar Arasındaki Benzerlikler:

Türk milletinin tarihi kahramanlıklarla doludur. Elbette, Orta-Asya'dan Viyana önlerine, güneyde Afrika kıtasına kadar yayılmış olan ve tarihte on altı devlet kurmuş bir milletin tarihi kahramanlık hadiseleriyle dolu olacaktır. İşte, bu kahramanlardan birisi de Köroğlu'dur. Köroğlu, haksızlığa karşı koyan, zulmü alkışlamayan, zalimi sevmeyen tam bir kahraman Türk tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Prof. Dr. Zeki Velidi Togan, Türk insanını şöyle tarif etmektedir: "Türk kahramanları düşmanlarına acıyan, onlara itimat eden, kendileri gibi onları da mert sanan saf adamlardır. Giderler düşman kalesinin dibinde uyurlar, onlar ekseriya bu ihtiyatsızlıktan veya kendilerinden olanların ihanetlerine kurban giderler" (Alptekin,1983:24-25).

Yukarıda tarif edilen kahraman tipinin benzerlerini birçok destanımızda, Dede Korkut Hikâyeleri'nde, masallarımızda görebilmekteyiz. Hep ezilenden yana, doğrudan taraf olan kahraman Türk tipinin en güzel örneklerine Köroğlu ve Kaçak Nebi Destanları'nı gösterebiliriz.

Köroğlu Destanı'nda, destanın kahramanının yanında onun bu destanı yazmasındaki en büyük yardımcıları olan arkadaşları "delileri"ni de unutmamak gerekir. Köroğlu ve delileri arasındaki ilişki, baba-oğul arasındaki ilişki gibidir. Onların her şeyleri ile ilgilendiğini, acısına ve sevincine ortak olduğunu görmekteyiz. Aralarındaki bu sıkı ve sıcak münasebetten dolayıdır ki, kendilerine engel hiçbir güç tarumamışlardır. Zalim bey ve paşalara karşı amansız mücadele vererek, mazlum insanların öcünü almışlardır.

Zalim bey ve paşaların yüzünden dağlara çıkmak zorunda kalan Nebi'nin, Rus Çarının beyleri ve onların Türk köylerindeki ajanları olan beylerle yaptığı kahramanca mücadelesini gören halktan kişiler, Nebi'nin kaçakları arasına katılıyordu. Babası Alo'nun ölümünden sonra daha çocuk olan kardeşi Mehdi'nin de peşine düştüler. Mehdi'de daha sonra çaresiz kalarak Nebi'nin yanına katıldı. Bu şekilde Nebi'nin kaçakları çoğaldı.

Nebi'nin bu mücadelelerinde onun sağ eli silah arkadaşları -kaçaklar- olmuştur. Nebi'nin en önce silah arkadaşı Hacer olmuştur. Sonra kardeşi Mehdi bu kaçaklar destesine katılmış ve günden güne Nebi'nin yanına katılanlar artmıştır.

Kaçak Nebi'nin kaçaklarının sayısının artması çarlık beylerini çok rahatsız etmekteydi. Kaçaklara yardım eden köylülere de baskı yapıyorlardı. Ne var ki, Kafkasların çilekeş ve fakir halkı kendi yiğit evlatlarını çok seviyor, onları gözleri gibi koruyordu. Onların yiğitlik Türkülerini il il, oba oba okuyorlar; kahramanlıklarını abideleştiriyorlardı.

Huloflu rivayetinde; Köroğlu'nun "delileri"nin sayısı, 777 veya 7777 dir (Anadol, 1987:81).

Kaçak Nebi'nin kaçaklarının sayısı da 777 dir.

3.3. Köroğlu ve Kaçak Nebi Destanları'nda Kadın Sûretleri Benzerliği:

Türk Destanlarında ve halk hikâyelerinde kahramanın yanında, onun en önemli yardımcısı eşidir. Halk Edebiyatı ürünlerimiz, yeri gelince eşi ile birlikte düşmanla göğüs göğüse savaşan yiğit kadın örnekleri ile doludur.

Dede Korkut Kitabı'nda [Ergin, 2001] Salur kazan'ın yanında onunla birlikte, düşmanla mücadele veren Burla Hatunu görürüz.

Köroğlu'ndaki kahraman kız tipleri böyle kendisini mağlup edenle evlenen tipler değildir. Anadolu rivayetlerinde gördüğümüz kahraman kızlardan birisi (Hasan'ın sevgilisi), nişanlısı ile kaçarken kendisini takip eden babasının askerlerine, hatta kardeşlerine karşı, sevgilisi ile beraber olup savaşan tiptir; diğer biri de Maraş rivayetindeki Döne'dir. Onun "Firenk"le cengettiğini görüyoruz (Anadol,1997:83).

Özbek varyantlarında kadın kahramanlar önemli rol oynar. Bu varyantlarda Gûroğlu'nun üç karısı vardır. Bunlardan ilki Kuh-i Kaf perilerinin padişahı Rahmet Peri'nin kızı Ağa Yunus Peri'dir. Bu peri kızı ile ilgili olarak bir kol teşkil edilmiştir. Yunus Peri, Batı anlatmalarındaki Hızır, Hz.Ali (K.V) ve Kırklar'ın Köroğlu'na öğrettikleri gizli sırları, Gûroğlu'na öğretir. Onun bulunmadığı anlarda, Çembilbil'i kadınların başında bir kumandan gibi korur. Gerektiğinde ata biner, kılıç kullanır (Anadol,1997:83-84).

Kaçak Nebi Destanı'na da baktığımızda, Köroğlu'ndaki Nigar Hanım gibi, Nebi'nin yanında onunla birlikte kahramanca mücadele veren Hacer'i görüyoruz. Hacer, elinde silahı ile düşmanın üzerine korkusuzca atılan bir Türk kadınıdır.

3.4. Nigar Hanım

Köroğlu hikâyelerinde sözü geçen Nigar Hanım; Paris rivayetinde İstanbul Padişahı Murad'ın kızıdır. Tobol rivayetinde İstanbul kalesinde bir kız, Huloflu'da bir Paşanın kızıdır (Anadol,1997:109).

Köroğlu Destanı veya hikâyelerinde; Nigar Hanım'ın şahsında "kadın", bir merhamet ilâhesidir. Köroğlu gibi dağlarda gezen, kıratından başka bir şey sevmeyen eşkiyadan bir kahramanın Nigar Hanım karşısında Türk asaletinin tecelli edişini görürsünüz. Köroğlu, zayıflarla mücadele etmez, onu tahkire cesaret eden kervanbaşını affeder. Nigar Hanım'ın ona; "sen sivrisineği bile rahatsız etmeyeceksin!" emrine itaat etmesi, kadın ve sefahate düşkünlük değil, onun Türk töresi ve ruhuna uygun şekilde hareket etmesidir (Anadol,1997:110).

Diyebiliriz ki, Nigar hanımın Köroğlu'nu koca seçmesi tesadüf değildir. O, Köroğlu'nu ulvî bir muhabbetle sevmektedir. "Köroğlu" destanında Nigar Hanım, mühim bir mevkiye sahiptir.

Kaçak Nebi'nin hayat arkadaşı Hacer Hanım da tıpkı Nigar Hanım gibi, bütün malı mülkünü, zenginliği bırakıp dağlarda, yaylalarda yaşayan; ama namusu ile yiğitliği ile yaşayan Nebi'yi seçer.

3.5. Hacer Hanım

Hacer, çok cesur bir kadındır. Kahramanlıkta Kaçak Nebi'den geri kalmayan Hacer Hanım, ezilen halkı, zalim beylerden korumada ve bu uğurda verdiği mücadelede tam bir destansı kahramanlık gösterir. Nebi'nin kardeşi Mehdi'nin yakaladığı kervancılar kendi aralarında Hacer'i göstererek: "Bak o güzel de Hacer Hanımdır. Derler ki, erinden de cesurdur. Mollu Köyü'nden Hanalı'nın kızıdır" (Anadol,1997:128).

Kaçak Nebi gibi Hacer de, küçüklükten itibaren Köroğlu Destanı'nı dinleyerek büyümüştür. Hacer, Güzel Halanın (Nebi'nin annesi) küçükken kendilerine Binbir Gece Masalı'ndan, Köroğlu'ndan bahsettiğini söyler.

Küçük yaştan itibaren Köroğlu Destanı'nı dinleyerek büyüyen Nebi ve Hacer'in Köroğlu'ndan etkilenmemesi, onu kendilerine örnek almamaları mümkün olamaz. Nebi ve Hacer'in destansı mücadelelerine baktığımızda bunu görmekteyiz. Nebi'nin Köroğlu'na benzemesi gibi Hacer ile de Nigar Hanımın yaşantısı arasında çok fazla paralellik bulunmaktadır.

Kaçak Nebi'nin en baş dövüş arkadaşı Hacer'dir. Hacer çok becerikli, korkusuz, çevik, koçak ve kocasına sadık bir kadındır. O, küçük yaştan itibaren köylerinde gördüğü Nebi'ye aşık olmuştur. Nebi'nin yiğitliği, mağrurluğu, bütün özellikleri, Hacer'in yüreğini etkiliyordu. Bu sebeple de baba ve anasının rızası olmadığı halde, sevdiği Nebi ile birlikte dağlara kaçmıştır. Hacer Nebi'ye çok bağlı idi. Nebi Hacer'e, kaçak karısı olmak çok zordur. Düşmanla karşı karşıya gelmek, ormanlarda, dikenliklerde geceleme, aç susuz kalmak ve hepsine karşı koymak gerekir, bunlar özellikle kadınlar için zordur demişti. Hacer Nebi'nin dediklerinin hepsini kabul etmişti. Bütün mücadeleler boyunca bir kere olsun şikâyet etmemiştir.

Destan boyunca Hacer, diğer kadınlar gibi, rahat bir hayat, ev eşik, evlat arzulanmıştır. Bir gün Hacer, Nebi'nin başını kucağına alarak, Nebi'ye şöyle söyler: "Nebi, biz ne zaman rahat yaşayacağız, çocuk sahibi olacağız."

Hacer'in evladı yoktur, ama destesine gelen her genci, yiğidi evladı gibi görür ve korurdu. Onlara analık yakınlığı ile yaklaşırdı.

3.6. Köroğlu'ndaki Kırat ve Dorat ile Kaçak Nebi'deki Bozat Arasındaki Benzerlikler:

Türkler, Orta Asya'nın batı kesimlerindeki ilk yurtlarında yaşadıkları coğrafyanın imkânları içinde kendilerine en faydalı hayvanın at olduğunu gördüler. Atı, bu ülkede Moğollarla birlikte ehlileştirdiler. Atın etinden, sütünden, kılından, derisinden faydalandılar; onu binmede ve yük taşımada kullandılar (Elçin,1997:518).

İlk devirlerden bugüne kadar at, Türklerin hayatındaki âşikâr ehemmiyetinden ötürü verilip alınan hediyelerin başında gelmiştir. Bunu istisnasız bütün Türklerin hayatında görüyoruz (Elçin,1997:519).

Türk kültüründe at hayatın her alanında çok değerli olmasından dolayı dostluklar kurmada hediye olarak önemli bir yer tutmuştur.

Köroğlu'nun efsaneleşmiş Kıratı da böyle olağanüstü bir attır. Babası ırmaktan çıkan bir su aygırı olan Kırat, Bingöl dağlarında sihirli köpükten içer. Köroğlu ile beraber ab-ı hayat suyundan içerek ölmezliğe kavuşur. Tüfek icat olup mertlik bozulunca, Köroğlu ile birlikte sırta kadem basar. Ama rivayete göre Kırat hâlâ yaşamaktadır ve her yıl el değiştirmektedir.

Atı çok eskiden beri ehlileştirmiş ve onu kullanmış olan Türklerin muhayyilesinde at, konuşması, düşünmesi, tehlikeyi sezip haber vermesi, yardımcı olması, sadakati, sevgisi, tenkid kabiliyeti, şefkat ve vefası ile beşeri vasıflar kazanmıştır. Türkler ilk ve orta çağlarda, göçebe medeniyetinde, etinden, sütünden, kılından, yük taşımamasından ve hususiyle savaşlarda binilmesinden ettiği istifade dışında, onu destan, masal ve hikâyelerde yarattıkları kahramanların en yakını, ana ve babası telâkki eder (Elçin,1997:525).

Köroğlu'nun efsanevi kıratı, destan ve hikâyelerinin de sembolü ve ağırlık merkezini teşkil etmektedir. Köroğlu için kırat, kol ve kanattı. Köroğlu'nu, Koçyiğit Köroğlu yapan aslında Kır attır.

Kırat, Köroğlu Destanı'nın bel kemiğini oluşturmaktadır. Destanın doğuşuna sebebin Kırat'ın olduğunu söylemek yanlış olmaz. Köroğlu'nu kanatlarına alarak ilden ile uçuran, yüce dağlardan aşırın Kırat olmasaydı, bugün bütün Türk dünyasının yanında başka milletlerce de okunan Köroğlu Destanı'na sahip olamazdık.

Köroğlu'yu Kır Atsız düşünemeyeceğimiz gibi, Kafkas dağlarında, obalarında Çarlık rejiminin zalim beylerine karşı savaş veren Kaçak Nebi'yi de Boz Atsız düşünmemiz mümkün değildir. Kır At olmadan Köroğlu kolsuz kanatsızdır. Kaçak Nebi de Boz At olmadan çaresizdir. Yukarıda da değindiğimiz gibi, yiğide güç veren altındaki atıdır. Hele hele Kırat, Dorat ve Bozat gibi bir atsa, o kişi için artık aşılması güç olan bir engel kalmamıştır.

Nebi, küçüklüğünden itibaren Köroğlu hikâyeleri dinlemiş ve hep Köroğlu'na benzemek istemiştir. Tabi ki Köroğlu olabilmek içinde önce Kır Ata benzer iyi bir ata sahip olmak gerekir. Nebi, bir gün Köroğlu gibi bir yiğit olacağını hayalini hep kurmaktadır. Ağası Kerbelayı Cafer'in yanında çoban olan Kaçak Nebi iyi bir ata sahip olabilmek için fırsat kolluyordu.

Kaçak Nebi'nin düşmanlarının gözünde "Bozat" çok önemli idi. Bozat adeta Kaçak Nebi'nin kanatlarıydı. Batıdan vurup doğudan çıkıyordu.

Bozat, gerek Kaçak Nebi, gerekse Güzel Ana ve Hacer için olsun çok önemlidir. Bozat'ı çok sevmektedirler. Güzel Ana her gece gelini yattıktan sonra tavlaya giderek Bozat'la konuşur, dertleşir. Bozatin yarasını kontrol ederdi. Bozat, onların kolu kanadıdır.

Bozat ve Kırat'ın ikisinde de çok özellikli olan atların çiftleşmesiyle meydana gelmiş olduğunu ve ikisinde de atların gizlenmesi motifini görüyoruz.

Kıratsız Köroğlu olamayacağı gibi, Bozatsız da Kaçak Nebi düşünülemez. Kırat ile Köroğlu'nun, Bozat ile de Kaçak Nebi'nin ölümlerinin beraber olduğunu görmekteyiz.

Türk halkının muhayyilesinde hep şahlanışın ve kükreyişin sembolü olan at, incelemiş olduğumuz Köroğlu ve Kaçak Nebi destanlarında da, zulme ve adaletsiz yönetime başkaldırışın en önemli motifidir. Bozat ve Kırat destanlarda kurtaran ve kavuşturandır.

Kahramanı her türlü engelden kurtarmaktadır. Kıratsız Köroğlu düşünülemez gibi, Bozatsız da Kaçak Nebi düşünülemez.

SONUÇ

Sonuç olarak "Köroğlu ve Kaçak Nebi Destanları'nın Benzer Tarafları" başlıklı bu çalışmamızı üç başlık altında topladık.

Öncelikli olarak Köroğlu ve Kaçak Nebi'yi tanıttık. Daha sonra, "Köroğlu ve Kaçak Nebi Destanları'ndaki Benzer Sosyal Motiflerin Değerlendirmesi" başlıklı bölümde, bu iki destanın oluşum sebeplerinin çok benzer olduğunu gördük. Köroğlu, babasının gözlerini kör eden Bey'e ya da Padişaha karşı ayaklanır ve isyan eder. Kaçak Nebi ise, evleneceği kızı ihmalkârlığı (ya da kasıtlı olarak) ölümüne sebep olan Bey'e karşı gelerek, uzun süren bir kavganın içine girer. Köroğlu ve Kaçak Nebi Destanları'nın ileriki sahnelerinde ise, iki kahramanın da Bey ve Paşalara karşı mücadelesinin gayesi değişir ve onlar artık yıllardır halkı ağır vergilerle ve diğer baskılarla bunaltan zalim Bey ve Paşalara karşı kavga ederler. Halk vatansever ve fedakâr olan bu kahramanları çok sever. Onların Türkülerini bütün Türk Dünyası'nda asırlardır söyler.

Şunu söyleyebiliriz ki, halk, Köroğlu ve Kaçak Nebi Destanları'nı anlatırken, destanlarda geçen kahramana, kendi içlerinden geçen ama kendisine haksızlık eden yöneticilerine bir türlü söyleyemediğini söylemiştir. Halk bu şekilde, ümidini güçlendirmekte ve yöneticilere bir gün gelir sizden bunların hesabını soracak bir Köroğlu ya da Kaçak Nebi çıkar demek istemektedir. Bir gün gelecek zalimlerin ve kötülerin saltanatı yerle bir olacaktır mesajını apaçık dile getiren halk, bu haykırışını Âşıkları vasıtasıyla manzum olarak destanlarla seslendirmiştir.

Tespit ettiğimiz şaşırtıcı benzerliklerden biri de Köroğlu'nun delileri ile Kaçak Nebi'nin Kaçakları arasındadır. Yapmış oldukları kahramanlıkları açısından çok benzeyen bu yiğitler iki destanda da genellikle kahramana çok bağlı, baba-evlat ilişkisi içinde olduklarını görüyoruz. Aralarındaki bu benzerlik o kadar şaşırtıcıdır ki, sayılarının bile aynı olduğunu destan metinlerinde görüyoruz. Köroğlu'nun Delileri'nin de, Kaçak Nebi'nin Kaçakları'nın da sayısının 777 veya 7777 olarak belirtilmektedir. Buradan şu sonuca varıyoruz ki, Türk halkı muhayyilesinde canlı bir şekilde yaşadığı bu destanlarında benzer duyguları yakalamış ve bunun için benzer motifleri işlemiştir. Tarihin içinden süzülerek gelen destanlarda halk, acılarını ve sevinçlerini ilmek ilmek işlemiş. bunu ana konudan sapmadan bu günlere taşımayı bilmiştir.

Destanlarda geçen Niğâr Hanım ve Hacer Hanım'ın sahip olduğu özellikleri incelediğimizde vardığımız sonuç şu olmuştur. Türk kadını, sevdiği erkeğe

öylesine vefalı ve candan bağlanıyor ki, hiçbir engeli tanımadan, onunla her türlü zorluğa göğüs gerebiliyor. Köroğlu'nun eşi Nigâr Hanım ile Kaçak Nebi'nin can yoldaşı Hacer Hanım, Türk kadınındaki bu fedakârlığı ve aşkı çok iyi bir şekilde somutlaştırarak bizlere gösteriyor. Diğer Türk Destanlarında, Dede Korkut ve Manas'ta da Türk kadınının bu vasıflarını görebiliriz.

Destanlarda geçen en önemli unsur olarak Köroğlu'ndaki Kırat ile Kaçak Nebi'deki, Bozat'tır. Diyebiliriz ki, bu destanların bel kemiğini, kahramanların sahip oldukları bu efsanevi atlar oluşturmaktadır. Gördük ki, destanda zaman zaman bu atlar kahramanın da önüne geçmektedir. Şu sonuca varabiliriz ki, özellikleri ve destandaki ağırlığı ile çok benzerlikler taşıyan bu at motifi, Türk kültür dünyasında apayrı bir yere sahiptir. Halkın at sembolü ile hem özgürlük talebini, hem de atın bütün Türk Dünyası'nda ortak bir kültür olarak çok mühim bir yerinin olduğunu ifade etmektedir diyebiliriz.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Türk Dünyası'nın sahip olduğu bu iki kahramanlık destanı, farklı yüzyıllarda ve farklı coğrafyalarda geçmiş olmasına rağmen çok fazla benzer motif taşımaktadır. Türk milleti, muhayyilesinde bu iki farklı destanı o kadar yakınlaştırmıştır ki, bazen birinde geçen bir motifi öbürüne ait motiflerle de karıştırabilmiştir. Her iki destanda da benzer heyecanlar duymuş, yaşamış olduğu acılardan bunaldığı anlarda yarınlarına dair ümit ışığı yakalamıştır.

KAYNAKLAR

- ANADOL, Cemal, 1997, Koçyiğit Köroğlu, Türkmen Yayınları, İstanbul.
- BERGÜŞAT, Celâl, 1987, Kaçak Nebi, Çev., Oktay Altunbay, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BORATAV, Pertev Naili, 1982, Folklor ve Edebiyat-II, Adam Yayıncılık, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili, 1984, Köroğlu Destanı, Adam Yayıncılık, İstanbul.
- BORATAV, Pertev Naili, 2000, 100 Soruda Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınları, İstanbul.
- EBERHARD, Wolfram, 2002, Güneydoğu Anadolu'dan Âşık Hikâyeleri, Çev., Müfide Kocaoğlu Van Der Hoeven, TDK Yayınları, Ankara.
- ELÇİN, Şükrü, 1997, Halk Edebiyatı Araştırmaları, Cilt:2, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERGİN, Muharrem, 2001, Dede Korkut Kitabı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- FUAT, Memet, 2001, Köroğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- GÜRSOY-NASKALI, Emine, 1995, Bozkırdan Bağımsızlığa Manas, TDK Yayınları, Ankara.
- KEMAL, Yaşar, 1990, Üç Anadolu Efsanesi, Toros Yayınları, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, 1980, Türk Edebiyatı Tarihi, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- MAKAL, Tahir Kutsi, 1987, Köroğlu, Toker Yayınları, İstanbul.
- OĞUZ, M. Öcal, 2000, Türk Dünyası Halkbiliminde Yöntem Sorunları, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ÖZTELLİ, Cahit, 1997, Köroğlu-Dadaloğlu-Kuloğlu, Özgür Yayınları, İstanbul.
- SARAY, Mehmet, 1993, Azerbaycan Türkleri Tarihi, Nesil Matbaacılık ve Yayıncılık, İstanbul.
- YILDIZ, Naciye, 1995, Manas Destanı (Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller, TDK Yayınları, Ankara.
- ALPTEKİN, Ali Berat, 1983, "Köroğlu Hikâyelerinin Bolu Beyi Kolundaki Millî ve Beynelmîlel Motifler", Köroğlu Destanı Semineri Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ARSLAN, Mustafa, 1998, "Köroğlu'nun Türkmen Versiyonuna Ait Anlatmaların Tespiti ve Bazı Problemler", Millî Folklor, Yıl:10, Sayı:38, Yaz.
- NEBİYEYEV, Azad, 1993, "Qoçak Nebi", Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Cilt:1, Azerbaycan Türk Edebiyatı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- NEBİYEYEV, Azad, 1993, "Köroğlu Destanı'ndan", Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, Cilt:1, Azerbaycan Türk Edebiyatı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- SÜMER, Faruk, 1987, "Köroğlu", Türk Dünyası Araştırmaları, Şubat.